ROZHLADY

KONŠTITUOVANIE HINDČINY AKO ÚRADNÉHO JAZYKA INDIE

PETER NAGY

Filozofická fakulta UK, Praha

NAGY, Peter: Constituting of Hindi as an official language of India. *Journal of linguistics*, 2014, Vol. 65, No 2, pp. 157 – 169.

Abstract: The article deals with the Hindi language and its use as a language for official purposes from the late Middle Ages until its implementation in the Constitution of India in the year 1949. It reveals various ideas for promoting Hindi as a national (official) language of India. The main focus is on the thoughts of Mahatma Gandhi on Hindi as the lingua franca of India and its role in the replacement of English. Further it describes the process and struggle of its implementation as the official language in the Constituent Assembly of India and concludes with the compromise made by this Assembly.

Keywords: Hindi, Urdu, Hindustani, Gandhi, Official Language, Constitution of India

1. ÚVOD

India vstupovala do modernej doby ako britská kolónia. Všetka komunikácia štátnej správy v tom období prebiehala v prvom rade v anglickom jazyku. Z toho dôvodu si poprední činitelia národnooslobodzovacieho hnutia začali klásť otázku, čo by malo nahradiť angličtinu ako celoindický úradný jazyk, ktorá v tom čase niesla stigma jazyka kolonizátorov. Mahátma Gándhí (ale aj mnohí iní pred ním) presadzoval ideu, že nezávislá India má mať svoj národný jazyk spomedzi domácich jazykov a nie materinský jazyk kolonizátorov. Ako najvhodnejší sa mu javila práve hindustánčina, ktorá bola v tom období najrozšírenejší hovorový jazyk Indie a ktorej pomenovanie sám presadzoval. Tento jazyk však – ako každý hovorový – plnil len obmedzené funkcie v každodennom styku ľudí najrôznejších spoločenských vrstiev, najmä tých menej vzdelaných. Vzdelané vrstvy používali kultivovanejší variant nazývaný hindčina, ak išlo o hinduistov, ktorá slovnú zásobu čerpala zo sanskrtu, respektíve urdčina, ak išlo o moslimov, ktorí preferovali perzsko-arabské výrazy. Oba varianty, tak ako aj hindustánčina, vychádzajú z dialektu *kharibólí*, ktorým sa hovorí v okolí dnešného Dillí. Ako „pridružený“ úradný jazyk sa používala popri angličtine už počas britskej koloniálnej nadvlády. Proces jej konštituovania ako úradného jazyka sa pokúsime stručne opísať v tomto článku.

2. VÝVOJ HINDČINY A JEJ POSTAVENIE AKO ÚRADNÉHO JAZYKA PRED ROKOM 1947

Hindčina, respektíve jej dialekty, sa začala vyvíjať ako ostatné novoinďické jazyky (bengálčina, pandžábčina a iné) na prelome 1. a 2. tisícročia n. l. z *prákrto*v, respektíve z ich poslednej fázy nazývanej *apabhramša*. Forma apabhramše zvaná *śauraséní apabhramša* dominovala ako literárny jazyk v období od 9. do 14. storočia v celej Severnej Indii. Podľa Sunítikumára Čaterdžího „śauraséní apabhramša bola v tom čase medziregionálnym jazykom. Pochádzajú z nej moderná bradžština, kharibólí a iné dialekty hindčiny. Podobne ako hindčina dnes, používala sa na rozsiahlom území Indie ako jazyk medzi regiónmi, čítali a písali v nej všetci Indoárijci“ (Čaterdží, 1957, s. 120).¹

Hindčina sa v tomto období nevyvinula z apabhramše ako jednoliaty jazyk, ale ako súbor rôznych dialektov, ktoré sa až do dnešnej doby používajú ako hovorové varianty hindčiny v tzv. Hindskom páse (angl. *Hindibelt*). Z týchto dialektov boli pre formovanie hindčiny ako kultúrneho jazyka najvýznamnejšie *avadhský*, *braadžský* *dialekt* a *kharibólí* (posledný je dnes základom nielen úradnej (spisovnej) hindčiny, ale aj urdčiny).

Najranejšou formou literárnej hindčiny bol jazyk *dingal* (vznikol v oblasti zahrnujúcej približne dnešný Gudžarát a Radžastan (Rádžasthán) v Indii a Sindh v Pakistane), ktorý sa používal približne od 11. do 14. storočia. V ňom bola napísaná literatúra tzv. hrdinských eposov (*rásó*), z ktorých najznámejší je *Prthvirádža rásó* od Čandbardáího. V neskoršom období tento dialekt ako literárnu formu hindského jazyka nahradili iné nárečia.

Rozvoj dialektov *avadhí* a *braadž* súvisí so vznikom nového filozoficko-náboženského hnutia hinduizmu, tzv. bhakti. To nadobudlo dve najvýraznejšie formy, *rámaistickú* a *krišnaistickú* bhakti. Podľa centier, v ktorých sa príslušné hnutie pestovalo, sa ujal aj zodpovedajúci dialekt. Pre rámaistickú bhakti sa používal avadhský dialekt, pretože centrom Rámovho kultu bola Ajódhja (Faizábád v dnešnom Uttarpradéši), v ktorej okolí sa tento dialekt používa. Najvýznamnejším dielom tohto dialektu je *Rámčaritmánasa* od Tulsí Dása (1532 – 1623). Ide o populárne dielo staršej hindskej literatúry a súčasní Indovia Rámové príbehy poznajú skôr z tohto diela než z pôvodnej Válmíkiho *Rámájany*.

Bradžský dialekt je na druhej strane literárnou formou krišnaistickej bhakti, ktorá mala centrum v oblasti miest Mathura a Vrindávan, nachádzajúcich sa v dnešnom Uttarpradéši medzi Dillí a Ágrou. Ako jazyk poézie sa udržala v hindskej literatúre až do 20. storočia. Písali ňou nielen autori, ktorých rodným jazykom bol niektorý z hindských dialektov, ale aj používatelia iných novoinďických jazykov, ako napríklad poetka „Krišnova manželka“ Mírá Báí (16. stor.), ktorej rodným jazy-

¹ Citáty z cudzojazyčných (hindských, ruských a anglických) prameňov do slovenčiny preložil autor príspevku.

kom bola podľa jej vlastných slov gudžarátčina, alebo zakladateľ sikkhizmu Pandžábec Guru Nának (1469 – 1539). Najznámejším dielom tohto dialektu je *Súrságar* od ospevovaného autora Súrdása (asi 1483 – 1563). Je to súvislý básnický epos, ktorý je vlastne novým prebásnením *Bhagavatpurány*. Literárna tvorba z tohto obdobia (15. – 16. storočie) mala vplyv na presadenie bradžštiny ako jazyka poézie aj mimo hraníc Hidského pásu a aj na dvoroch moslimských vládcov (Barannikov, 1972, s. 73).

Dialekt kharibóli vznikol v Dillí a jeho priľahlom okolí. Táto oblasť sa stala centrom Dillískeho sultanátu (1206 – 1526), ktorý počas svojho najväčšieho rozmachu teritoriálne zahrnoval takmer celú dnešnú Indiu. Úradným jazykom tohto štátneho útvaru bola peržština, avšak rozširovaním územia čoraz väčšmi do vnútrozemia Indie vyvstala potreba používať aj nejaký miestny indický jazyk. Keďže centrum bolo v Dillí, bolo prirodzené, že sa ním stal dialekt kharibóli a vo svojej administratívnej ho začal používať sultán Aláuddín Chaldží (Childží) začiatkom 14. storočia. Básnik Amír Chusró (Chusrau), ktorý písal svoje verše nielen v peržštine, ale práve aj v dillískom dialekte hindčiny, bol poverený Aláuddínom, aby zostavil slovník bežných slov používaných v hindčine, pandžábčine a bradžštine s ekvivalentmi v peržštine.

Kharibóli síce nezískal v stredovekej hidskej literatúre takú prestíž ako vyššie uvedené dialekty, ale postupom času zatlačil všetky hidské dialekty do úzadia a od 19. storočia sa stal výlučným základom modernej hindčiny. Čoraz väčším prenikaním perzských a arabských slov, ktoré do tohto dialektu priniesli moslimskí vojaci, ale aj úradníci či obchodníci z Perzie, sa vyvinula urdčina, ktorá odvodzuje svoj názov z turkického *ordu* (armáda, vojenský tábor). S prienikom Dillískeho sultanátu do južnej Indie sa sem dostala aj hindčina, respektíve urdčina, ktorá sa ujala ako úradný jazyk Haidarábádskeho sultanátu a dodnes sa ňou hovorí v okolí Haidarábádu (zväzový štát Telangána), ale označuje sa ako južná urdčina (dakkhiníurdú), lebo sa čiastočne odlišuje od severnej formy, súc po stáročia pod vplyvom drávidských jazykov a maráthčiny (porov. Gopal, 1966, s. 157 – 160).

Nástupom Mughalskej dynastie k moci (1526) si podržala svoje výnimočné postavenie úradného jazyka peržština, ktorá bola aj rokovacím jazykom súdov. Po porážke bengálskeho navába Siráždžuddaulu Angličanmi pri západobengálskom Paláší 23. júna 1757 až do tridsiatych rokov 19. storočia peržštinu ako úradný jazyk používala aj Východoindická spoločnosť. V hidsky hovoriacich oblastiach ovládaných Spoločnosťou sa nariadenia určené pre ľudové masy prekladali z angličtiny do hindčiny (Gopal, 1966, s. 161).

V tomto čase sa v severnej Indii začali verejné diskusie ohľadne národného jazyka. Prvý významný indický politik tej doby Rámmohan Ráj sa vyjadril v prospech angličtiny, lebo v nej videl prostriedok osvietenstva v porovnaní so sanskrtom, ktorý by krajinu ponechal v dobe temna. Podobne sa vyjadrila aj Rada direktorov Východoindickej spoločnosti, ktorá svojej vláde v Indii odporučila angličtinu ako úradný

jazyk a prostriedok komunikácie s miestnymi kniežatami. Na druhej strane však odporučila, aby sa používanie angličtiny netýkalo súdov, kde by sa mala dať prednosť jazyku, ktorému rozumie miestne indické obyvateľstvo.

Rozhodnutie padlo najprv na urdčinu, nielen preto, že bola miestnym indickým jazykom, ale zavážil aj argument, že jej perzsko-arabské písmo nespôsobí administratívne problémy, nezvýši náklady súdov, ako by si to vyžadoval ďalší návrh počítajúci s hindčinou a jej písmom dévanágari. Tento proces sa začal najprv v Biháre v polovici 19. storočia, aby pokračoval v severozápadných provinciách a neskôr aj v centrálnych provinciách. Prechod z perzštiny na urdčinu sa ukázal ako neúčinný, pretože súdy síce používali miestny indický jazyk, ale tak presýtený perzskými výrazmi, že zmena nebola vôbec badateľná a roztržky kvôli nezrozumiteľnosti rokovacieho jazyka pretrvávali naďalej. Nakoniec padlo definitívne rozhodnutie v prospech hindčiny, respektíve hindustánčiny, ktorá nebola až tak vystavená tlaku zo strany perzštiny ako urdčina.² S tým súvisel aj výber písma, keď sa dala prednosť dévanágari pred perzsko-arabským písmom, pretože písmu dévanágari bolo podobné písmo bengálske a uríske, takže obyvatelia s ním nemali také ťažkosti ako s úplne cudzím perzsko-arabským písmom. Toto rozhodnutie malo oporu aj vo fakte, že maráthski a nepálski vládcovia uprednostňovali na svojom území na úradné účely hindustánčinu a písmo dévanágari, pretože úradníci sa ich ľahšie naučili než angličtinu (Gopal, 1966, s. 161 – 163).

Zavádzanie hindčiny ako ďalšieho úradného a rokovacieho jazyka popri angličtine vyvolalo námietky zo strany niekoľkých oponentov, medzi ktorých patrili aj G. A. Grierson. Ten poukazoval na to, že „jazyk, ktorý sa nazýva hindčina, nie je jazykom 90 % obyvateľstva Biháru; že písaná hindčina, ktorú dala vláda vytvoriť spisárim Prém Ságaru od Lallú Lála, je umelým jazykom; a že mnoho slov v hindčine je nezrozumiteľných moslimom“ (Gopal, 1966, s. 166). Preto navrhol, aby sa „hindčina nezavádzala do škôl a na súdy; miesto nej by sa mal použiť niektorý z tých jazykov, ktorými sa hovorí na území Biháru: baisvári, gánvadí, maithilí, magahí, bhódžpurí“ (Gopal, 1966, s. 167).

Jeho návrhy mali ten nedostatok, že nimi chcel zaviesť do úradnej sféry regionálne jazyky, ktoré ani nemali literárnu tradíciu. Opieral sa o svoju klasifikáciu indických jazykov, v ktorej mnohým dialektom prisúdil postavenie samostatných jazykov a ignoroval fakt, že kharibólí bol už v tom čase mestským jazykom Biháru (Čarterdží, 1957, s. 161).

Ku koncu 19. storočia sa začali ozývať hlasy za výlučné zavedenie hindčiny namiesto angličtiny. Medzi najväčších zástancov tejto myšlienky patrili Bál Gangádhari Tilak, Kešab Čandra Sen, Rádž Nárájan Basu³ a iní. Hindčina však nebola materčinou ani jedného z týchto ľudí. Takisto Dajánanda Sarsvatí, Gudžarátec, bol

² Treba pripomenúť fakt, že na druhej strane perzština dlhodobým súžitím s indickými jazykmi severnej Indie značne ovplyvnila ich slovnú zásobu, a to aj výrazmi z každodenného života.

³ Anglicky Bose.

presadzovateľom hindčiny a trval na tom, aby ľudia z rôznych provincií vo vzájomnej korešpondencii používali hindčinu namiesto angličtiny (Gopal, 1966, s. 175 – 176).

Indický národný kongres sa na začiatku 20. storočia po vytvorení Moslimskej ligy (do ktorej prešlo mnoho jeho členov, za všetkých spomenieme Muhammada Alího Džinnáha, zakladateľa a prvého generálneho guvernéra Pakistanu) a schválení oddelených volieb pre hinduistov a moslimov snažil zabrániť ďalšiemu vzájomnému vzd'alovaliu týchto komunit postupným osvojením si myšlienky hindustánčiny ako zmesi jednoduchej hindčiny a urdčiny, ktorá sa bude písať v dévanágari, ako aj perzsko-arabským písmom (Gopal, 1966, s. 177). Najväčším nadšcom tejto myšlienky na pôde Kongresu bol Mahátma Gándhí. Gándhího názorom na túto tému sa venujeme v nasledujúcej časti.

3. PREDSTAVY INDOV O HINDČINE AKO ÚRADNOM JAZYKU

V priebehu snáh o získanie nezávislosti od Británie si Indovia začali uvedomovať, že v administratíve bude potrebné nahradiť anglický jazyk inou rečou pochádzajúcou z domáceho indického prostredia. Z novindických jazykov si najväčšiu podporu získala hindčina, a to aj vďaka M. K. Gándhímu, ktorý po celý svoj politický život bol jej neúnavným zástancom a podporovateľom. Sám k tomuto problému napísal: „Píšeme si navzájom v zlej angličtine a nie sú od toho ochránení ani naši bakalári slobodného umenia. Naše najlepšie myšlienky sú vyjadrené v angličtine, rokovania nášho Kongresu prebiehajú v angličtine, naše najlepšie noviny vychádzajú v angličtine. Ak tento stav potrvá naďalej, naše potomstvo nás, a o tom som pevne presvedčený, odsúdi a prekľaje“ (Gándhí, 2003, s. 75). Na zasadnutí 2. gudžarátskej vzdelávacej konferencie v Bharúči Gándhí vo svojom príhovore okrem iného načrtnul, čo si predstavuje pod jazykom, ktorý Indovia majú prijať za svoj národný. Zhrnul to do nasledujúcich bodov: „1. Musí byť ľahko naučiteľný pre štátnych úradníkov; 2. Musí byť schopný slúžiť ako prostriedok náboženského, ekonomického a politického styku v celej Indii; 3. Musí ísť o jazyk, ktorým hovorí väčšina obyvateľov Indie; 4. Musí byť ľahko naučiteľný pre všetkých v krajine; 5. Pri voľbe tohto jazyka sa nemajú brať ohľady na dočasné alebo pominuteľné záujmy. Ktorý jazyk spĺňa všetky tieto požiadavky? Musíme pripustiť, že je to hindčina“ (podľa Gopal, 1966, s. 180 – 181).

Okrem hindčiny sám Gándhí považoval za ďalší jazyk, ktorý by spĺňal tieto podmienky, bengálčinu. Ako sám povedal, „(Ale) samotní Bengálci mimo Bengálska používajú hindčinu. Človek ktorý hovorí hindsky, používa hindčinu, kdekoľvek sa nachádza, a nikoho to neprekvapuje“ (podľa Gopal, 1966, s. 181).

Hindčina bola relatívne ľahkým jazykom na naučenie pre tých, ktorých materčinou bol jazyk z indoeurópskej jazykovej rodiny. Iná situácia bola u tých, ktorí ho-

vorili niektorým z drávidských jazykov. Gándhí sa domnieval, že hindčina je vhodná aj pre nich, pretože „(síce) ich štruktúra a gramatika sa líšia od sanskrtu. To, čo spája obe tieto skupiny, je ich slovná zásoba pochádzajúca zo sanskrtu... Máme právo apelovať na ich patriotického ducha a očakávať od nich zvýšené úsilie pri učení sa hindčiny“ (podľa Gopal, 1966, s. 182).

Celý zvyšok svojho života bol M. K. Gándhí neúnavným propagátorom indických jazykov. Presviedčal ľudí, aby opustili angličtinu a obrátili sa k svojmu rodnému jazyku a hindčine. Sám v tejto súvislosti napísal: „Cudzie médium (angličtina – pozn. P. N.) urobilo z našich detí cudzincov v ich vlasti. Keby som mal moc despotu, dnes by som zastavil vyučovanie našich chlapcov a dievčat v cudzom médiu a prinútil všetkých učiteľov a profesorov pod hrozbou prepustenia, aby uskutočnili v tomto smere zmenu“ (podľa Gopal, 1966, s. 183).

Gándhího viedlo úsilie nahradiť angličtinu hindčinou k tomu, že presviedčal všetkých, pre ktorých hindčina nebola materčinou, aby sa snažili nadobudnúť čo najskôr obstožnú znalosť tohto jazyka. Jej štúdium považoval za také jednoduché, že tvrdil: „Bengálec sa naučí hindčinu za dva mesiace, ak jej venuje tri hodiny denne, a Drávid za šesť mesiacov pri rovnakom tempe“ (podľa Gopal, 1966, s. 183).

Okrem hindčiny sa snažil presadzovať aj miestne jazyky, ktoré mali na regionálnej úrovni plniť tú istú úlohu ako národný jazyk na celoštátnej: „Prvým krokom by malo byť jazykové a politické prerozdelenie provincií... V súvislosti s pozdvihnutím statusu a trhovej hodnoty regionálnych jazykov ustanovil by som jazykom súdu jazyk provincie, v ktorej sa súd nachádza... Navrhujem zákonodarcom, že by mohli pri dostatočnom úsilí v priebehu mesiaca pochopiť jazyk provincie, v ktorej pôsobia. Nič nebráni Tamilovi, aby sa naučil jednoduchú gramatiku a pár sto slov z telugčiny, malajálamčiny a kanarčiny, ktoré sú podobné tamilčine“ (Gopal, 1966, s. 185). Ukazuje sa tu nereálnosť Gándhího názoru o tempe, ktorým sa dá zvládnuť hoci aj príbuzný jazyk, pretože neberie do úvahy, že nie všetci ľudia sú jazykovo nadaní a dokážu rýchlo zvládnuť cudzí jazyk.

3.1 SLOVNÁ ZÁSoba

Hindčina, ktorú v tom čase presadzoval Gándhí a iní, bola tesne spojená s urdčinou. S touto skutočnosťou súviselo najmä Gándhím presadzované pomenovanie hindustánčina, ktorá sa dnes považuje za hovorovú formu hindčiny a urdčiny. Kanaiyálál Mániklál Munší celkom výstižne vyjadruje tento stav, keď vraví: „V skutočnosti hindčina a urdčina neboli rozdielne jazyky. Nechajúc bokom malú vzdelanú časť, obyvatelia Zjednotených provincií⁴ hovorili len jedným jazykom, v ktorom bolo možné nájsť sanskrtské, perzské a lokálne prvky na rôznych úrovniach. Ten, kto používal väčšie množstvo perzských slov, hovoril urdčinou. Ten, kto používal väčšie množstvo sanskrtských a lokálnych slov, hovoril hindčinou. Ľudia na ulici používali len slová bežného života bez ohľadu na ich pôvod. Tento živý jazyk bol

⁴ Približne dnešný Uttarpradéš a z časti Uttarákhand.

označovaný úradníkmi pri sčítaní ľudu ako hindustánčina, hinduistami ako hindčina a moslimami ako urdčina“ (Munshi, 2006, s. 49).

Predstavy vtedajších Indov týkajúce sa slovného fondu národného jazyka zreteľne vyjadruje Káká Kálélkar vo svojom článku *Národný jazyk pre Indiu* takto: „Dnes sa bude naša hindustánčina skladať zo všeobecne zrozumiteľných slov z hindčiny a urdčiny a spolu s nimi aj z takých slov z paňdžábčiny, rádžastánčiny, bihárčiny, bundélkhandčiny, bengálčiny, gudžarátčiny, maráthčiny, kanarčiny a pod., ktoré sú najviac zrozumiteľné. Tak napríklad slovíčko *zamín* bude populárnejšie ako slovíčko *bhúmi* a slovo *káran* bude viac používané ako *vadžah*. Ale obe varianty budú považované za správne.

Národný jazyk patrí celému národu, doslovne je to *sabkíbolí*, jazyk každého. Bude formovaný ľuďom a prispôbi sa verejným potrebám a podmienkam. Bude obsahovať slovo *nír*, ako aj slová *pání* či *džal*⁵, pretože 120 miliónov južných Indov pozná na označenie vody len slovo *nír* (Kalelkar, 2006, s. 43).

Po rozdelení Indie predstava o spoločnom jazyku hinduistov a moslimov padla. Hindčina a urdčina sa začali od seba čím ďalej, tým viac vzdďalovať, pretože urdčina stále viac používala perzsko-arabské slová a vytlačala sanskrtizmy, respektíve zo sanskrtu vytvorené slová. Podobným smerom sa vydala aj hindčina s tým rozdielom, že začala si svoju slovnú zásobu vytvárať hlavne na základe sanskrtu a opúšťať slová perzsko-arabského pôvodu. Na tvorbu novej terminológie bol zriadený aj zvláštny úrad *Komisia pre vedeckú a technickú terminológiu* spadajúca pod ministerstvo rozvoja ľudských zdrojov (predtým ministerstvo školstva).

3.2 PROBLEMATIKA PÍSMO

Veľkú časť diskusie o národnom jazyku zabrali úvahy o písme, ktoré by malo byť jednotné pre všetky jazyky Indie. Aj v tejto oblasti sa svojimi predstavami najviac presadzoval Mahátma Gándhí, ktorý povedal: „Som silne presvedčený, že by malo jestvovať iba jedno písmo pre všetky indické jazyky a tým písmom by malo byť jedine dévanágarí... V súčasnosti máme bengálske písmo v Bengálsku, gurmukhí v Pandžabe, sindhské v Sindhu, gudžarátske v Gudžaráte, telugské v Ándhrapradéši, tamilské v Tamilnádu, malajálamské v Kérale, kanarské v Karnátake, nehovoriac o písme kaithí v Biháre a módí v Dakšine“ (Gandhi, 1942, s. 1).

Svojimi predstavami inšpiroval aj iných Indov, ako bol napríklad K. M. Munší: „Ak by sme mali jednotné písmo v provinciách, kde sa hovorí bengálsky, hindsky, maráthsky a gudžarátsky, obyvatelia týchto provincií by mohli poľahky čítať diela vo všetkých týchto štyroch jazykoch. V iných provinciách ľudia, ktorí by mohli čítať v národnom jazyku, by boli schopní porozumieť týmto dielam. Takýmto písmom by mohlo byť jedine dévanágarí“ (Munshi, 2006, s. 52). Lenže problém sa vyskytol práve pri hindčine/urdčine, pretože moslimovia sa nemienili vzdať svojho upraveného arabského písma. K. M. Munší o tom poznamenáva: „Nie je dôvod dúfať, že sa

⁵ *Nír*, *pání* a *džal* sú synonymá označujúce vodu.

moslimovia vzdajú svojho urdského písma a prijmú naše (dévanágari – pozn. P. N.). Dokonca ani hinduisti nemajú medzi sebou jednotného písma. Ako by teda bolo možné učiť písmo dévanágari a urdské všetky vzdelané osoby? Jediným praktickým riešením problému je akceptovanie písma dévanágari tými, ktorí tak môžu bez problémov urobiť. Oстане len otázka, či dôsledkom kompromisu medzi dévanágari a urdským písmom bude fakultatívne používanie oboch písem alebo prijatie všeobecného latinizovaného písma. “(Munshi, 2006, s. 52).

Otázkou, či by nebolo lepšie nahradiť všetky indické písma latinkou, sa zaoberal aj Gándhí vo svojom článku *Roman script v. Devanagari*, v ktorom však tvrdí, že: „Už prv som vyjadril svoj názor, že jediné univerzálne písmo Indie je dévanágari... milióny hinduistov a moslimov nebudú potrebovať znalosť latinky, pokiaľ sa nebudú chcieť naučiť anglicky“ (Gandhi, 1942, s. 44 – 45).

Predstavy Indov o národnom jazyku by sa dali zhrnúť do nasledujúcich bodov, ako ich sformuloval M. K. Gándhí:

1. Náš všeobecný jazyk by sa mal nazývať hindustánčina a nie hindčina.
2. Hindustánčina sa nesmie dávať do súvislosti s nejakou náboženskou tradíciou či komunitou.
3. Pri vyberaní slovnej zásoby sa nemá hľadiť na to, či sú slová domáceho či cudzieho pôvodu, ale či sú všeobecne rozšírené.
4. Všetky slová používané hinduistickými autormi píšucimi urdsky a moslimskými autormi píšucimi hindsky majú byť považované za bežné. Nevzťahuje sa to však na urdčinu a hindčinu ako osobitý jazyk⁶.
5. Pri výbere terminológie sa nemá dávať prednosť sanskrtu, čo najväčší priestor treba ponechať prirodzenému výberu z urdčiny, hindčiny a sanskrtu.
6. Dévanágari a arabské písmo majú byť považované za rozšírené a oficiálne vo všetkých inštitúciách, ktorých politika je riadená oficiálnymi podporovateľmi hindustánčiny, a zamestnanci majú mať možnosť naučiť sa obe písma (Gandhi, 2006, s. 69 – 70).

Ďalší vývoj tieto Gándhího myšlienky úplne znegoval. Jeho snaha zjednotiť hinduistov a moslimov tým, že novým jazykom bude hindustánčina, ktorá do seba zahrnie hindčinu a urdčinu, bola zničená rozdelením Indie po získaní nezávislosti. Aj jeho úsilie sklbiť indoeurópsky sever s drávidským juhom stroskotalo na neutíchajúcom odpore voči hindčine, najmä zo strany Tamilov (Ram, 1968).

4. SCHVAĽOVANIE HINDČINY AKO ÚRADNÉHO JAZYKA INDIE

Pri schvaľovaní Ústavy Indickej republiky najviac času zabrala diskusia o podobe úradného jazyka – či to má byť hindčina, alebo angličtina. Stretli sa tu dva tá-

⁶ Najznámejším autorom, ktorý písal urdsky aj hindsky, bol hinduista Prémčand (vl. menom Dhanapat Ráj Šrívástav 1880 – 1936).

bory: zo severu tvrdí zástancovia hindčiny a z juhu nemenej odhodlaní zástancovia zachovania angličtiny. To, akú plamennú diskusiu vyvolala táto téma, akoby predurčilo ďalší vývoj jazykovej otázky v Indii, ktorá je zdrojom problémov až dodnes.

Komisia, ktorá vytvárala návrhy ústavných noriem, prišla s témou jazyka v decembri 1946 predložením návrhu, aby ústavodarné zhromaždenie rokovalo v hindustánčine alebo angličtine a, ak to predseda dovoľí, aby mohol člen zhromaždenia použiť aj svoj materinský jazyk, ale všetky záznamy sa mali viesť v hindustánčine či angličtine. K návrhu pripojili pripomienky Séth Góvind Dás, hindský „extrémista“, a Kasturiranga Santhanam, významný politik z juhoindického Madrásu. Prvý žiadal, aby jazykom zhromaždenia bola hindčina, a ak ju niekto neovláda, môže použiť svoj materinský jazyk alebo angličtinu. Druhý navrhoval, aby takýmto jazykom bola za každých okolností angličtina bez ohľadu na to, či niektorý člen vie hindsky, alebo nie. Zhromaždenie nakoniec schválilo návrh bez týchto pripomienok (Austin, 2009, s. 53 – 54).

Veľký zlom v otázke jazyka nastal po rozdelení Indie, keď sa nenávisť voči moslimom obrátila aj proti urdčine. Presadzovať hindustánčinu ako úradný jazyk naďalej už nebolo možné. Tvrdé jadro zástancov sanskrtizovanej hindčiny išlo až tak ďaleko, že vyžadovalo, aby hindčina, dokonca aj na regionálnej úrovni, bola prvým úradným jazykom a regionálne jazyky nasledovali až za ňou. Žiadali úplné odmietnutie angličtiny aj urdčiny ako jazykov neindických. Na druhej strane zástancovia hindustánčiny (Gándhí, Néhrú) mali naďalej silnú autoritu. Napriek tomu začala návrhovú komisiu pracovať len s termínom hindčina bez toho, aby ju tým zhromaždenie poverilo. Hindustánčina ako pojem sa stala tabu (Austin, 2009, s. 57 – 58).

Rok 1948 sa stal kľúčovým pre zástancov hindčiny. Od začiatku roka sa v zhromaždení objavovali rôzne návrhy na riešenie jazykovej otázky, ktoré by sa podľa Granvilla Austina dali zhrnúť takto: „Hindčina (bháratčina) by mala byť národný (úradný) jazyk Indie. Dévanágarí má byť národným písmom Indie. V provinciách, kde sa hindčina ani dévanágarí nepoužívajú, si miestne zákonodarné zbory majú samy zvoliť úradný jazyk. Provincie majú používať angličtinu tak dlho, ako uznajú za vhodné (v niektorých návrhoch bolo jej používanie obmedzené len na sedem- či dokonca päťročné obdobie). Angličtina sa môže používať ako druhý úradný jazyk Indie tak dlho, ako stanoví parlament. Rokovania v parlamente majú prebiehať v hindčine a zapisovať sa v písme dévanágarí. Ale parlament môže stanoviť aj používanie angličtiny“ (Austin, 2009, s. 58 – 59).

Ďalšou snahou zástancov hindčiny bolo, aby text ústavy bol schválený v hindčine. Potom, čo myšlienka hindustánčiny stratila prestíž, boli obavy, že takýto text bude presýtený sanskrtizmami a že mu nebudú rozumieť ani tí, ktorých materčinou je hindčina (Austin, 2009, s. 61 – 62).

V roku 1949, ktorý bol posledným v niekoľkoročnom procese schvaľovania textu ústavy, sa znova vynorila otázka jazyka schváleného textu ústavy. Džaváharlál Néhrú bol proti tomu, aby bola ústava prijatá v hindskom znení a presadzoval, aby

jej text bol schválený v angličtine a dodatočne preložený z angličtiny do hindčiny, ale na to určenými odborníkmi, nie členmi zhromaždenia. Opačné stanovisko zastával Rádžéndra Prasád, ktorý trval na hindskom znení, ale nebol ani proti schváleniu v angličtine s tým, že časom (po desiatich až pätnástich rokoch), keď si jej hindské znenie osvoja aj ľudia z juhu, bude už záväzné len hindské znenie. Argumentoval obdobným riešením, ktoré bolo použité pri írskej ústave. Néhrú sa k hindskému zneniu vyjadril v tom zmysle, že ak bude ústavný text schvaľovaný v hindčine, bude sa bojovať o každé slovíčko a možnú jeho interpretáciu, zatiaľ čo pri anglickom texte by podľa neho takéto problémy nehrozili. Preto sa zhromaždenie uznieslo, že schválí text ústavy v anglickom znení. Pri prekladaní ústavy do indických jazykov, a teda aj do hindčiny, sa ukázali vyššie uvedené obavy ako opodstatnené, pretože ani plynule hindsky hovoriaci Néhrú, keď mu predložili výsledný preklad do hindčiny, nerozumel z textu takmer ani slovo (Austin, 2009, s. 66 – 67).

Diskusia na tému úradného jazyka vyvrcholila v auguste 1949. Obidva tábory stáli pevne na svojich stanoviskách, aj keď nehindskí členovia zhromaždenia boli ochotní prijať hindčinu ako úradný jazyk, ale s tým, že angličtina bude uznaná ako úradný jazyk popri nej, a to na obdobie dlhšie ako pätnásť rokov, na ktoré boli ochotní pristúpiť hindskí zástupcovia. Tí však naďalej trvali na výlučnosti hindčiny ako úradného jazyka po uplynutí tejto lehoty a v jej priebehu chceli progresívne presadzovať používanie hindčiny, čo si nehindskí zástupcovia vykládali ako vnucovanie hindčiny proti ich vôli.

Dohodu nebolo možné dosiahnuť ani v otázke, akú formu hindčiny schváliť ako úradnú, či má byť sanskritizovaná podľa predstáv tvrdého hindského jadra (teda upravená až za hranicu zrozumiteľnosti), alebo sa má vyvíjať tak, ako si to želal Gándhí a iní zástancovia (Néhrú, Prasád) teraz už nepriechoďnej hindustánčiny, teda aby sa používali slová zrozumiteľné čo najväčšej časti populácie bez ohľadu na ich etymologický pôvod.

Ďalším bodom, na ktorom sa členovia ústavodarného zhromaždenia nevedeli zhodnúť, bola podoba číslíc, ktoré sa mali používať. Hindskí zástupcovia chceli presadiť podobu číslíc uplatňovanú v písme dévanágarí. Neboli ochotní z tohto návrhu zľaviť v prospech medzinárodne používaných, tzv. arabských číslíc, hoci sa ich iní členovia ústavodarného zhromaždenia snažili presvedčiť argumentom, že ide vlastne o pozmenené formy pôvodne indických číslíc. Tento chaos v rôznorodých návrhoch na riešenie jazykovej otázky a neschopnosť členov zhromaždenia dospieť k nejakej dohode viedol k tomu, že bol zo všetkých predložených návrhov zostavený tzv. Munšího – Ajjangárov návrh (Austin, 2009, s. 72 – 78).

Návrh odporúčal, aby úradným jazykom Únie bola hindčina v písme dévanágarí a pri čísliciach sa mala používať ich medzinárodná forma. Angličtina sa mala používať pätnásť rokov s tým, že toto obdobie mohlo byť predĺžené. Jazykom najvyššieho súdu a vrchných súdov mala byť angličtina. Slovná zásoba hindčiny sa mala čerpať hlavne zo sanskrtu a do ôsmeho dodatku ústavy bolo zahrnutých 13 regionál-

nych jazykov, ale nie angličtina a sanskrt. Zákonodarné orgány zväzových štátov si mali stanoviť ako svoj úradný jazyk niektorý z regionálnych jazykov uvedených v ôsmom dodatku alebo hindčinu či angličtinu. Ďalej sa mala vytvoriť komisia, ktorá by zdokumentovala po piatich a desiatich rokoch šírenie hindčiny. Mnohé z týchto návrhov boli nakoniec schválené a prešli do textu ústavy (Austin, 2009, s. 78).

Narasinha Gópálsvámí Ajjangár uviedol tento návrh slovami, že ide o kompromis medzi značne antagonistickými názormi. Návrh stojí na dvoch princípoch a síce, že je nutné vybrať jeden z jazykov Indie ako spoločný jazyk celej krajiny, a zároveň ponechať aj naďalej angličtinu, kým sa hindčina dostatočne nevyvinie, aby mohla plniť úlohu, ktorá je jej zverená. A druhým princípom bolo zavedenie formy číslíc, ktorá bola označovaná ako celoindická podoba indických číslíc (Austin, 2009, s. 86).

Aj o tomto návrhu nastala búrlivá debata, ale napriek zanietenosti diskutérov bolo vo vzduchu cítiť určitú únavu z nekonečného dohadovania sa o jazykovej otázke. Nakoniec v neskorých večerných hodinách 14. septembra 1949 bol Munšího – Ajjangárov návrh schválený (Austin, 2009, s. 89).

Tri roky trvajúca diskusia na tému úradného jazyka ukázala, ako sa k nej stavali zástancovia hindčiny. Svojou neústupnosťou a odmietaním kompromisov, teda odmietaním vypočuť a zvážiť návrhy nehindských členov ústavodarného zhromaždenia, nakoniec hindčine viac uškodili, ako pomohli. Tento ich necitlivý prístup ilustruje prejav Raghunátha Vinájaka Dhulékara z 10. decembra 1946:

„Ľudia, ktorí neovládajú hindustánčinu, nemajú právo zotrávať v Indii. Ľudia, ktorí sú prítomní na tomto zhromaždení, aby vytvorili ústavu pre Indiu a nevedia hindsky, nie sú hodní byť členmi tohto zhromaždenia. Bolo by lepšie, keby odišli“ (Guha, 2007, s. 117).

Preto nezarádzajú ani slová, ktoré vyriekol Tiruvallúr Tannai Krišnamáčári z Madrásu, keď bolo rozhodnuté, že hindčina bude jediný úradný jazyk Indie:

„Ak budeme nútení učiť sa hindčinu... nebudem sa ju schopný naučiť kvôli môjmu veku a možno ani nebudem chcieť kvôli nátlaku, ktorý na mňa vyvíjate... Tento druh neznášanlivosti nás núti obávať sa, že silné centrum, ktoré potrebujeme, ako aj silné centrum, ktoré je nevyhnutné, bude tiež znamenať zotročenie ľudí, ktorí nehovoria jazykom centra. Vyslovujem varovanie na podnet ľudí z juhu s úmyslom oznámiť, že existujú skupinky v južnej Indii, ktoré si prajú odtrhnutie... a moji ctení priatelia z Uttarpradéša, nijako nepomáhajte vyostriť ideu „hindského imperializmu“ do krajného maxima“ (Guha, 2007, s. 120).

Problematika celoindického úradného jazyka sa schválením ústavy neskončila, skôr naopak. Jazyková otázka (či už hindčiny, angličtiny alebo iných regionálnych indických jazykov) sa stala neodlučiteľnou súčasťou politického života nezávislej Indie, a to najmä počas tzv. prechodného obdobia v trvaní pätnásť rokov, ktoré ústava stanovila na to, aby si všetky úrady a vládne inštitúcie namiesto angličtiny osvojili a používali hindčinu. Mnohé politické strany z nehindsky hovo-

riacich štátov využili otázku jazyka na boj proti politike centra a na obranu svojich regionálnych záujmov.⁷

Ústavným uzákonením hindčiny ako celoindického úradného jazyka nastalo pre ňu kvalitatívne a kvantitatívne nové obdobie. Boli založené rôzne inštitúcie a úrady na šírenie a propagáciu hindčiny. Rápidne vzrástol počet vedeckých publikácií písaných hindsky, prenikla na vysokoškolskú pôdu, kde začala konkurovať dovtedy výlučnej angličtine. Na nižších stupňoch škôl sa začala učiť ako povinný jazyk spolu s angličtinou a regionálnym jazykom (na tieto účely bola vytvorená tzv. *trojjazyčná formula* vyučovania jazykov na školách). Komplexnosť témy postavenia hindčiny v samostatnej Indii presahuje predmet tohto článku. Podrobnejšie sa tomu budeme venovať v inom príspevku.

5. ZÁVER

V článku sme chceli ukázať, že kým sa hindčina presadila ako úradný jazyk Indie v konkurencii s angličtinou, ale aj inými indickými jazykmi, prešla dlhým vývojom. Z množstva hindských dialektov sa ako jazyk štátnej správy, a omnoho neskôr aj literatúry, ujal dialekt kharibólí, ktorým sa hovorí v okolí dnešného Dillí. Okrem hindčiny je tento dialekt aj základom urdčiny, úradného jazyka Pakistanu. Oba jazyky tak majú spoločný gramatický aj lexikálny základ, odlišnosti sú dané slovnou zásobou v odbornej terminológii, ale najmä jazykovou politikou oboch krajín.

Postoj k hindčine ako úradnému jazyku celej Indie prešiel značne turbulentným vývojom. Na začiatku národnooslobodzovacieho hnutia a hlavne v jeho vrcholnom období v 30. a 40. rokoch 20. storočia bola hindčina, respektíve jej hovorová forma hindustánčina, ktorá zahrnovala aj hovorovú urdčinu, prijímaná širokým spektrom indických politikov ako národný jazyk samostatnej Indie. Mnohí politici, ale aj iní významní činitelia spoločenského života, sa vyjadrovali k otázke národného jazyka. Z ich myšlienok sme tu mohli vzhľadom na obmedzený rozsah textu upozorniť len na tie najpodstatnejšie.

Drastický rozpad Indie na prahu jej nezávislosti sa prejavil aj v otázke národného jazyka. Muslimsko-hinduistická nevraživosť sa premietla aj do zápasu o podobu národného jazyka. Odmietnutie urdčiny zabránilo schváliť hindustánčinu ako národný jazyk Indie, ktorá v sebe spájala tak moslimskú, ako aj hinduistickú zložku indickej kultúrnej tradície. Prevalu získali zástancovia sanskrtizovanej hindčiny (najmä slovnou zásobou a čiastočne aj gramaticky postavenej na sanskrte). Necitlivý prístup pri presadzovaní takejto formy národného jazyka spôsobil, že značná časť nehindsky hovoriacich politikov začala vidieť v hindčine nástroj nadvlády politikov z hindsky

⁷ Podrobnejšie sa tejto problematike venuje Jyotindra Das Gupta v práci *Language Conflict and National Development* (1970).

hovoriacich oblastí nad ostatnými Indmi a začali sa prikláňať k angličtine. Prejavilo sa to pri schválení Ústavy Indie, keď popri hindčine naďalej zostáva celoinďickým úradným jazykom angličtina a o hindčine sa už nehovorí ako o národnom jazyku, ale len ako o štátnom (úradnom) jazyku.

S povojnovým rozvojom sociolingvistiky sa začína odborná verejnosť zaujímať o hindčinu aj z pohľadu, ako sa uplatňuje v nezávislej Indii v konkurencii s angličtinou a ako je prijímaná v nehindsky hovoriacich oblastiach (štátoch) Indie. Literatúra k tejto problematike, najmä západnej proveniencie, nadobudla najväčší rozsah v 60. a začiatkom 70. rokov minulého storočia. Odvtedy cítiť určitý útlm a dôraz sa kladie skôr na ekonomické a politické problémy súčasnej Indie. Problematika postavenia hindčiny, ale aj iných regionálnych jazykov Indie, je aj v súčasnosti naďalej veľmi pestrá a hodná podrobnejšieho ďalšieho štúdia, najmä pre iné mnohojazyčné krajiny či zoskupenia, medzi ktoré patrí hlavne súčasná Európska únia.

Literatúra

AUSTIN, Granville: Language and the Constitution. The Half-Hearted Compromise. In: Language and Politics in India. Ed. A. Sarangi. New Delhi: Oxford University Press 2009, s. 41 – 92.

BARANNIKOV, Alexej Petrovič: Problemy chindi kak nacional'nogo jazyka. Leningrad: Nauka 1972.

ČATERDŽÍ, Sunitikumár: Bhártij árabhášá aur hindí. Dillí: Rádžkamal Prakášan 1957.

GÁNDHÍ, Móhandás Karamčand: Hindísvarádž. Indická samospráva. Brno: Doplněk 2003.

GANDHI, Mahatma: National Language for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 67 – 71.

GANDHI, Mahatma: Our Language Problem. Karachi: Anand T. Hingorani 1942.

GOPAL, Ram: Linguistic Affairs of India. Bombay: Asia Publishing House 1966.

GUHA, Ramachandra: India after Gandhi: The History of Largest Democracy. London: Macmillan 2007.

GUPTA, Jyotindra Das: Language Conflict and National Development. Group Politics and National Language Policy in India. Berkeley: University of California Press, 1970. 293 s.

KALELKAR, Kaka: National Language for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 39 – 44.

MUNSHI, Kanaivalal, Maneklal: National Language for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 49 – 53.

NAGY, Peter: Hindčina a jazyková politika Indie. Diplomová práca. Filozofická fakulta KU, Praha 2010.

RAM, Mohan: Hindi against India. New Delhi: Rachna Prakashan 1968.

TAYLOR, Joseph: A Common Script for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 45 – 48.